

หอสมุดแห่งชาติ

หอสมุดแห่งชาติ (National Library) คือ หอสมุดที่รัฐบาลของแต่ละประเทศ เป็นผู้จัดดำเนินการ โดยทำหน้าที่เก็บรวบรวม สงวนรักษาสิ่งพิมพ์ที่ตีพิมพ์ภายใน ประเทศ สิ่งพิมพ์ซึ่งได้รับคหฤหมาย หรือข้อตกลง ทำหน้าที่เป็นศูนย์บรรณานุกรมแห่งชาติ เป็นผู้นำทาง วางแผนดำเนินงานระบบห้องสมุดของชาติ และการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์ระดับสูง เป็นศูนย์กลางการประสานงานห้องสมุดภายในประเทศและระหว่างประเทศ และเปิดบริการอย่างกว้างขวางแก่ประชาชนทั่วประเทศ ไม่จำกัดเพศ ระดับการศึกษา ภาษา ศาสนา เชื้อชาติ อายุ และอาชีพ

หน้าที่ของหอสมุดแห่งชาติ

หน้าที่ และควมรับผิดชอบของหอสมุดแห่งชาติ ของแต่ละประเทศ อาจกำหนดได้อย่างกว้างๆ ตามสภาพ ของสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่ประเทศนั้น ๆ ตั้งอยู่ ในการประชุมในระดับสากลหลายครั้ง ได้มีการกำหนดหน้าที่ - ของหอสมุดแห่งชาติไว้ซึ่งแม้ว่าจะมี รายละเอียดปลีกย่อย แตกต่างกันไปแต่หลักการก็มีได้แตกต่างกันมากนัก

จากหนังสือ The Planning of Library and Documentation Services ตีพิมพ์เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๐๑ ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก ได้กล่าวถึงหน้าที่ของหอสมุดแห่งชาติ ดังนี้

๑. รวบรวม และ รักษาซึ่งสิ่งตีพิมพ์ที่ผลิตในชาติ รวมทั้งสื่อทัศนวัสดุอื่น ๆ ตามที่จะได้รับคหฤหมายว่าด้วยการส่งสิ่งพิมพ์ หรือกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ มีหน้าที่ดูแลให้การเป็นไปคหฤหมายนี้
๒. ให้บริการข่าวสาร และบรรณสารแก่ผู้อ่านและนักวิจัยในชาติ และระดับระหว่างชาติให้พอเพียงแก่ความต้องการ จึงต้องรวบรวมหนังสืออ้างอิงต่าง ๆ ให้มากที่สุดที่จะทำให้ จัดทำสารบัญชารายการหนังสือในห้อง-

สมุดต่าง ๆ ในประเทศ จัดทำบรรณานุกรมแห่งชาติและบรรณานุกรมอื่น ๆ ที่จะสนองความต้องการทางบริกคหฤ ข่าวดสารและบรรณสาร

๓. ดำเนินการแลกเปลี่ยนสิ่งพิมพ์ในระดับชาติและระหว่างชาติ

๔. เป็นศูนย์กลางการยืมระหว่างห้องสมุดในระดับระหว่างชาติ

๕. ดำเนินการรวบรวม จัดทหนังสือวารสารเป็นส่วนกลางให้แก่ห้องสมุดอื่น ๆ ที่อยู่ในแผนพัฒนาบริการห้องสมุดของชาติ

๖. เป็นศูนย์กลางเทคโนโลยีทางบรรณารักษศาสตร์ และสนเทศศาสตร์ การทำบัตรรายการและจัดหมู่หนังสือ จัดทำบัตรสำเนารูป หรือทำบัญชีหนังสือบางประเภทที่มีอยู่ในห้องสมุดต่าง ๆ

๗. ร่วมมือ และประสานงานในการวางแผนพัฒนาบริหารห้องสมุดประชาชน และห้องสมุดโรงเรียน

หนังสือ Standards for Library Service : an International Survey ตีพิมพ์โดยองค์การศึกษาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้กำหนดคหฤหมาย และหน้าที่ของหอสมุดแห่งชาติ คือ ให้บริการเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนที่ประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียนและ นักวิจัย จึงจำเป็นต้อง

๑. เป็นคลังรวบรวม และสงวนรักษาบรรคหฤทรัพย์สินทางสติปัญญาของชาติ และที่เกี่ยวกับชาติ

๒. เป็นคลังรวบรวมและสงวนรักษาบรรคหฤทรัพย์สินทางสติปัญญาภาษาอื่น ๆ ที่คนในชาติมีความสนใจ รวมทั้งสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวกับประเทศของตน

๓. เป็นศูนย์บริกบรรณานุกรมแห่งชาติ

๔. เป็นหน่วยประสานงาน และเป็นผู้นำในการให้บริการหอสมุดของชาติ

๕. ทำการค้นคว้าวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์

๖. ให้บริการการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์ในระดับสูง

นอกจากเอกสารการประชุมผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติระดับสากลภายใต้หัวข้อเรื่อง ความร่วมมือในการใช้วัสดุห้องสมุดร่วมกันในเอเชีย และโอเชียเนีย (International Conference of Directors of National Libraries on Resource Sharing in Asia and Oceania) ที่กรุงแคนเบอร์รา ประเทศออสเตรเลีย เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๒๒ ได้กำหนดบทบาทของหอสมุดแห่งชาติในระบบสารนิเทศแห่งชาติ ดังนี้

๑. จัดให้มีการบริการห้องสมุดกลางแห่งชาติ
๒. เป็นผู้ดำเนินงานในเรื่องที่เกี่ยวกับห้องสมุด ในระบบสารนิเทศแห่งชาติ
๓. เป็นผู้มีบทบาทและมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการวางแผน และพัฒนาระบบสารนิเทศแห่งชาติ
๔. มีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนาบรรณารักษศาสตร์ และ มีหน้าที่จัดหามาตรฐานของห้องสมุด และผู้ใช้ห้องสมุดในประเทศเข้าร่วมประชุม และประสานงานระบบสารนิเทศสากล

หอสมุดแห่งชาติของประเทศต่าง ๆ

เนื่องจากหอสมุดแห่งชาติมีความสำคัญ ในฐานะที่เป็นห้องสมุดที่เก็บรวบรวมสงวนรักษา และทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศนั้น ๆ ตลอดจนเป็นแหล่งสรรพวิทยากรทุกสาขาวิชาของคนในชาติ และเป็นศูนย์กลางในการประสานงาน และประสานสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ ในด้านข้อมูลทางวิทยาการ และบริการศึกษาค้นคว้าอันเป็นหัวใจของการพัฒนา ประเทศต่างๆจึงจัดให้มีหอสมุดแห่งชาติเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว และเพื่อเป็นเกียรติยศ และเป็นศักดิ์ศรีของชาติ ในทวีปยุโรปซึ่งมีหอสมุดขนาดใหญ่และเก่าแก่มากที่สุดเป็นจำนวนมาก มีหอสมุดแห่งชาติขนาดใหญ่ และดำเนินการสืบเนื่องจนเป็นมาตรฐานของการดำเนินงานหอสมุดของโลกอยู่หลายแห่ง เช่น หอสมุดแห่งชาติ ประเทศฝรั่งเศส (Bibliothèque Nationale) ที่กรุงปารีส หอสมุดแห่งชาติอังกฤษ (The British Library) ที่กรุงลอนดอน หอสมุดแห่งรัฐเลนิน (Lenin State Library) คือ หอสมุด

แห่งชาติสหภาพโซเวียต ที่กรุงมอสโก ในทวีปเอเชียมีหอสมุดแห่งชาติขนาดใหญ่ และดำเนินการมาเป็นเวลานาน เช่น หอสมุดแห่งชาติจีน และหอสมุดแห่งชาติไลออง (national Diet Library) ของญี่ปุ่น ส่วนในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั้น มีหอสมุดแห่งชาติเกือบทุกประเทศ ที่สำคัญคือ หอสมุดแห่งชาติอินเดีย พิลิปินส์ สิงคโปร์ มาเลเซีย และประเทศไทย ส่วนหอสมุดแห่งชาติประเทศอินโดนีเซียนั้น เพิ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ ในทวีปออสเตรเลีย หอสมุดแห่งชาติออสเตรเลียก็นับว่าเป็นหอสมุดแห่งชาติที่ใหญ่ และทันสมัยที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ในทวีปอเมริกาใต้ นั้น หอสมุดแห่งชาติบราซิล อาร์เจนตินา ชิลี และเม็กซิโก เป็นหอสมุดแห่งชาติที่สำคัญ ส่วนที่ตะวันออกกลางยังไม่มีหอสมุดที่ใหญ่ สำคัญ และได้รับการเอาใจใส่ที่ดีมากแห่งหนึ่ง หอสมุดที่ใหญ่ที่สุดในจำนวนนี้ คือ หอสมุดและห้องสมุดมหาวิทยาลัยแห่งชาติยิว (Jewish National and University Library) ที่กรุงเยรูซาเล็ม และมีหอสมุดแห่งชาติตุรกีและเลบานอน ส่วนในทวีปอาฟริกา กิจกรรมห้องสมุดยังไม่เจริญนัก หอสมุดแห่งชาติอียิปต์ และห้องสมุดประชาชนโยฮันเนสเบิร์กของสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ นับว่าน่าสนใจที่สุด

ในจำนวนหอสมุดของแห่งชาติประเทศต่างๆ มีห้องสมุดเด่นเป็นพิเศษ ดังนี้

๑. หอสมุดแห่งชาติประเทศฝรั่งเศส (Bibliothèque Nationale)

นับว่าเป็นหอสมุดที่เก่าแก่ที่สุดในโลก คือ ก่อตั้งในสมัยพระเจ้าชาร์ลที่ ๕ ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และในพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ได้รวมห้องสมุดสำคัญ ๆ หลายแห่งไว้ด้วยกัน ในช่วง ๒๕ ปีแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ได้จัดตั้งแผนกเหรียญกระดาษ แผนกการพิมพ์ (Department of Prints) แผนกสิ่งพิมพ์และแผนกหนังสือตัวเขียนขึ้น จำนวนสิ่งพิมพ์ และวัสดุห้องสมุดมีจำนวนมากขึ้น เนื่องจากได้มีการปฏิวัติฝรั่งเศส ทำให้สภารวมรวมสิ่งพิมพ์จากห้องสมุดขุนนาง และองค์กรทางศาสนาเข้าไว้ การจัดหมู่และทำบัตรรายการ

ได้เสร็จสิ้นลงในระหว่างปี พ.ศ.๒๒๐๓-๒๒๑๔ ภายใต้การนำของบรรณารักษ์ใหญ่คือ Leopole Delisle และในปี พ.ศ.๒๔๑๒ ได้เริ่มการจัดพิมพ์บัตรรายการเป็นรูปเล่ม

๒. หอสมุดรัฐสภาอเมริกา (Library of Congress)

หอสมุดรัฐสภาอเมริกา ทำหน้าที่หอสมุดแห่งชาติของประเทศสหรัฐอเมริกา ตั้งอยู่ที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. (Washington D.C.) เป็นหอสมุดแห่งชาติที่ใหญ่ที่สุดในจำนวนหอสมุดแห่งชาติทั้ง ๓ แห่งของอเมริกา อีกสองแห่งคือ หอสมุดการแพทย์แห่งชาติ (National Library of Medicine) และหอสมุดทางเกษตรกรรมแห่งชาติ (National Agricultural Library) จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๑๑๓ หอสมุดรัฐสภา ได้รับความเสียหายมากในเวลาที่รัฐสภาถูกวางระเบิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๕ แต่ก็ได้ซื้อห้องสมุดใหม่ส เจฟเฟอร์สันในเวลาหลังจกนั้นไม่นานนัก หอสมุดรัฐสภาได้ให้บริการเฉพาะสมาชิกรัฐสภามาเป็นเวลานาน แต่ต่อมาก็ได้มีฐานะเป็นหอสมุดแห่งชาติของสหรัฐอเมริกาด้วย ถึงแม้ว่าจะมิได้ประกาศเป็นกฎหมายก็ตาม หอสมุดรัฐสภาได้เริ่มจัดพิมพ์สมุดรายนามแห่งชาติ (National Union Catalog) ในปี พ.ศ.๒๔๔๕ คนหน้าที่ของหอสมุดแห่งชาติพัฒนาตามมาตรฐานสากล ในปัจจุบันมีห้องสมุด ในสหรัฐประมาณ ๒๕๐๐ แห่งร่วมโครงการนี้ด้วย หอสมุดรัฐสภามีเอกสารสิ่งพิมพ์ และวัสดุห้องสมุดอยู่มากกว่า ๑๓ ล้านชิ้น ซึ่งประกอบไปด้วยหนังสือมากกว่า ๑๔ ล้านเล่ม มีแผนภูมิต่าง ๆ อยู่หลายล้านชิ้น นอกจากนั้นยังมีวารสาร หนังสือตัวเขียน แผนที่ ภาพถ่าย อนุสรณ์ คนตรี ภาพถ่าย แผ่นเสียง แถบบันทึก ฯลฯ นอกจากนั้นยังมีหนังสือภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น และภาษารัสเซียมากกว่าห้องสมุดอื่นใดในโลก นอกเหนือจากในตะวันออกไกล และในสหภาพโซเวียตเอง ปัจจุบันมีสาขาของหอสมุดรัฐสภาอเมริกาอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกหลายแห่ง ทำหน้าที่เก็บรวบรวมเอกสารสิ่งพิมพ์ และวัสดุห้องสมุดของประเทศต่าง ๆ ให้หอสมุดรัฐสภาที่กรุงวอชิงตัน

๑. หอสมุดเลนิน (Lenin State Library)

หอสมุดเลนินนี้ ตั้งอยู่ใจกลางกรุงมอสโก ประเทศ

สหภาพโซเวียต นับว่าจะจัดตั้งขึ้นโดยหลังการปฏิวัติในปี พ.ศ.๒๔๖๐ แทนหอสมุดของจักรพรรดิ (Imperial Library) ที่กรุงเลนินกราด แต่ก็นับว่าเป็นห้องสมุดที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก มีหนังสือและวัสดุห้องสมุดประมาณ ๒๑ ล้านชิ้น ทำหน้าที่เป็นห้องสมุดประชาชนแห่งกรุงมอสโก และเป็นศูนย์กลางในการศึกษาค้นคว้าศิลปวิทยาการ ในประเทศสหภาพโซเวียต

๔. หอสมุดไดเอท (National Diet Library)

หอสมุดรัฐสภาไดเอทของประเทศญี่ปุ่นซึ่งทำหน้าที่หอสมุดแห่งชาติได้รับการจัดตั้งขึ้น เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๑ นับวันเป็นหอสมุดที่เกดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ แต่ก็มีประวัติยาวนาน เพราะเคยเป็นหอสมุดหลวงมาก่อน สิ่งพิมพ์และวัสดุห้องสมุดได้รับรวมทั้งคณาจารย์ราชบัณฑิตอย่างน้อย ๑ ฉบับ และเอกสารสิ่งพิมพ์รัฐบาล และเอกชน สิ่งพิมพ์และวัสดุห้องสมุดของหอสมุดรัฐสภาไดเอท ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมือง กฎหมาย เศรษฐกิจ และสาขาอื่น ๆ ของสังคมศาสตร์ สิ่งพิมพ์ที่ได้รับการเอาใจใส่มากเป็นพิเศษคือ สิ่งพิมพ์รัฐบาลต่างประเทศ ที่ได้รับจากการแลกเปลี่ยน และการส่งให้เพื่อเก็บรักษาไว้ หนังสือกฎหมายและราชกิจจานุเบกษาของประเทศใหญ่ ๆ ก็ได้รับการรวบรวมไว้เช่นกัน ส่วนเอกสารสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี และวารสารปัจจุบันก็ได้รับการจัดหาเพิ่มเติมอีกมากเพื่อสนองความต้องการของประชาชน จำนวนสิ่งพิมพ์และวัสดุห้องสมุดในปี พ.ศ.๒๕๒๓ มีจำนวน ๑,๑๑๕,๕๖๖ เล่ม

๕. ห้องสมุดแห่งชาติประเทศสหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่ (The British Library)

หอสมุดแห่งชาติจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๖ ประกอบด้วยหน่วยงานสำคัญ ๓ กองคือ กองบริกรยืม (Lending Division) กองบริการบรรณารักษ์และกองบริกรอ้างอิง นอกจากนั้นยังมีกองการค้นคว้าวิจัยและพัฒนา และหน่วยบริหารงานกลาง กองบริกรอ้างอิงนั้นเกิดขึ้นจากกรรวมงานต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑสถานแห่งประเทศสหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์

เหนือ (British Museum) เต็มเข้าไว้ด้วยกัน คือ งานสิ่งพิมพ์ (Department of Printed Books) งานหนังสือตัวเขียน (Department of Manuscripts) งานสิ่งพิมพ์ และหนังสือตัวเขียนแห่งโลกตะวันออก (Department of Oriental Printed Books and Manuscripts) และหอสมุดอ้างอิงแห่งชาติทางวิทยาศาสตร์ และการประดิษฐ์คิดค้น (National Reference Library for Science and Invention) สิ่งพิมพ์ และ วัสดุห้องสมุดในปัจจุบันรวมทั้งสิ้นประมาณ ๑๐ ล้านเล่ม ผู้เข้าอ่าน และชมหอสมุดแต่ละปีมีเป็นจำนวนนับล้าน ๆ คน

๖. หอสมุดแห่งชาติประเทศออสเตรเลีย (National Library of Australia)

หอสมุดแห่งชาติออสเตรเลีย ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ที่กรุงแคนเบอร์รา ประเทศออสเตรเลีย นับว่าเป็นห้องสมุดใหม่ ที่ใหญ่และทันสมัยมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก มีชื่อเสียงทางด้านการจัดดำเนินงานข่ายข้อมูลต่าง ๆ เป็นผู้นำในวงการห้องสมุด ในประเทศออสเตรเลีย มีบริการพร้อมมูลเช่น ข่ายงานบรรณานุกรมแห่งชาติออสเตรเลีย ข่ายงานทางการแพทย์ของออสเตรเลีย (Australian MEDICINE Network) สหพันธ์รายการ บรรณานุกรมแห่งชาติ ศูนย์บริการจัดทำบัตรรายการ การให้บริการยืมเอกสารสิ่งพิมพ์ระดับชาติ การให้บริการยืมฟิล์มภาพยนตร์ระดับชาติ ฯลฯ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ หอสมุดแห่งชาติออสเตรเลีย มีสิ่งพิมพ์และวัสดุห้องสมุดรวมกันทั้งสิ้นประมาณ ๕ ล้านเล่ม

๗. หอสมุดแห่งชาติของประเทศไทย

หอสมุดแห่งชาติของประเทศไทย มีกำเนิดสืบเนื่องมาจาก "หอสมุดศิริราชสำหรับพระนคร" ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๔ โดยมีพระเชษฐภคินีเพื่อเฉลิมพระสมณนามภิไธย ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระชนมายุเวียนมาบรรจบครบรอบ ๑๐๐ พรรษา หอพระสมุดวชิรญาณปฏิบัติ จากการรวมตัวกันของหอพระสมุด ๑ แห่ง คือ หอ

พระสมุดวชิรญาณ หอพระมณเฑียรธรรม และหอพุทธศาสนสังคหะ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพิจารณาเห็นว่าหอสมุดวชิรญาณนี้ ตั้งอยู่ภายในพระบรมมหาราชวัง สถานที่อันวโหนุและคับแคบเกินกว่าที่จะขยายขยายได้ จึงโปรดให้ย้ายออกมาตั้งอยู่ที่ตึกถาวรวัตถุ หน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ด้านสนามหลวงเป็นหอสมุดที่รวบรวมหนังสือตัวเขียน หนังสือสิ่งพิมพ์ ศิลางreek ครั้นอีก ๑๐ ปีต่อมา คือใน พ.ศ. ๒๔๖๔ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชหัตถเลขา และหนังสือส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแก่หอพระสมุดวชิรญาณ และได้พระราชทานนามหอพระสมุดแห่งนี้เป็นว่า "หอวชิราวุธ" เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงพระบรมเชษฐาธิราช ส่วนตึกถาวรวัตถุและต้นฉบับหนังสือตัวเขียน ซึ่งเคยเก็บรักษาไว้ที่ตึกถาวรวัตถุหลังนี้มาแต่เดิมก็ได้โปรดให้ทำกรงขนย้ายไปเก็บรักษาไว้ที่พระที่นั่งวิมุกตพิมานในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และได้พระราชทานนามหอสมุดแห่งนี้เป็นว่า "หอพระสมุดวชิรญาณ"

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๙๐ ทางราชการ ได้ดำเนินการก่อสร้างอาคารหอสมุดขึ้นใหม่อีกหลังหนึ่ง เพื่อเก็บรักษาหนังสือ และเครื่องใช้ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวทรงพระนุภาพ ซึ่งหายทของพระองค์ทรงบริจาคแก่หอสมุดแห่งชาติ อาคารหลังนี้มีชื่อว่า "หอสมุดตำราพระราชานุภาพ" ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกับกับหอวชิราวุธ หน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ถนนหน้าพระธาตุ

อาคารหอสมุดแห่งชาติของประเทศไทยในปัจจุบัน หอสมุดแห่งชาติได้เจริญพัฒนา มีบทบาทมากขึ้นในด้านการศึกษาวัฒนธรรม และการพัฒนาประเทศโดยทั่วไป ขณะเดียวกันหนังสือ และวัสดุอุปกรณ์ห้องสมุดก็มีปริมาณเพิ่มขึ้น ผู้มาขอใช้บริการก็มีจำนวนมากขึ้น จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องหาสถานที่สร้างอาคารขึ้นใหม่ให้ทันสมัย และสะดวกแก่ผู้ใช้บริการอย่างทั่วถึง

พ.ศ. ๒๕๐๕ รัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้อนุมัติให้ดำเนินการก่อสร้างอาคาร

ที่ทำการหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งเป็นอาคาร ๑ ในปัจจุบันเป็นอาคารทรงไทยสูง ๕ ชั้นมีพื้นที่ประมาณ ๑๖,๐๐๐ ตารางเมตรที่ท่าราชวรีย์ ถนนสามเสน การก่อสร้างแล้วเสร็จ และเปิดทำการ เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๘

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ หอสมุดแห่งชาติ ได้รับงบประมาณให้ก่อสร้างอาคารหลังที่ ๒ ชั้นอีกหลังหนึ่ง (หลังอาคาร ๑ ทางมุมด้านทิศใต้) เพื่อใช้เป็นที่เก็บรักษาตู้ลายทอง ซึ่งเป็นตู้สำหรับใส่หนังสือในสมัยแรกเริ่มก่อตั้งหอสมุดวชิรญาณ มีพื้นที่ ๑,๕๘๘ ตารางเมตรเรียกชื่อว่า "หอพระสมุดวชิรญาณ"

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๖-๒๕๒๗ รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณให้ก่อสร้างอาคาร ๑ เป็นห้องอ่านหนังสือเพิ่มขึ้นเนื่องจากอาคาร ๑ มีพื้นที่ไม่เพียงพอสำหรับตู้มาใช้บริการ มีเนื้อที่ ๑,๕๐๐ ตารางเมตร อาคาร ๑ นี้อยู่ด้านหลังของอาคารใหญ่หอสมุดแห่งชาติ ได้ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๗ มกราคม ๒๕๒๘ เพื่อเฉลิมฉลองในมหามงคลสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระเจริญพระชนมพรรษา สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ และสมเด็จพระบรมอัยกาธิราชเจ้า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การแข่งขันหน่วยงานของหอสมุดแห่งชาติของ ประเทศไทย

หอสมุดแห่งชาติมีฐานะเป็นกอง ในสังกัดกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ แบ่งงานภายในกองออกเป็น ๑๐ งาน คือ

๑. งานบริหารทั่วไป มีหน้าที่บริหารงานธุรการ การเงิน พัสดุ อาคารสถานที่ ตลอดจนพิมพ์ และผลิตเอกสาร

๒. งานจัดหาหนังสือ มีหน้าที่ในภาควิเคราะห์คัดเลือก จัดซื้อและขอรับบริจาค หนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์และสื่อทัศนวัสดุ ตลอดจนดำเนินการแลกเปลี่ยนหนังสือและสิ่งพิมพ์กับยิมระหว่างห้องสมุดทั้งในประเทศและต่างประเทศและดำเนินการสนับสนุนยกเลิกรแลกเปลี่ยน และ ยืมสิ่งพิมพ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (NLDC-SEA Consortium)

๓. งานจัดหมู่หนังสือและทำบัตรรายการ มีหน้าที่ในการจัดหมู่ และทำบัตรรายการ หนังสือและสื่อทัศนวัสดุ ศึกษา วิเคราะห์และเรียบเรียงหนังสือคู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับภาควิชาจัดหมู่ และทำบัตรรายการ ตลอดจนให้คำปรึกษาและอบรมด้านภาควิชาจัดหมู่ และทำบัตรรายการแก่ห้องสมุดอื่น ๆ

๔. งานบริการหนังสือ มีหน้าที่ให้บริการหนังสือต่าง ๆ แก่ประชาชนทั่วไป แนะนำการใช้บัตรรายการ การค้นหา หนังสือและเอกสารต่าง ๆ ให้บริการตอบคำถาม และจัดทำคู่มือช่วยค้นรวมทั้งให้บริการนำชมหอสมุดแห่งชาติ และเก็บรวบรวมสถิติการใช้ห้องสมุด

๕. งานบริการหนังสือพิมพ์และวารสาร มีหน้าที่ให้บริการหนังสือพิมพ์ และวารสารภาษาไทยและต่างประเทศฉบับปัจจุบัน และฉบับล่วงเวลา รวมทั้งจัดเก็บและรักษาสภาพของหนังสือพิมพ์ และวารสารที่มีอยู่ทั้งหมด ตลอดจนดำเนินการค้นคว้าตรวจวินิจฉัยสิ่งพิมพ์ที่คัด (กฤตภาค) และจุลสาร

๖. งานบริการหนังสือภาษาโบราณ มีหน้าที่ดำเนินการต่าง ๆ เกี่ยวกับศิลาจารึก และหนังสือตัวเขียนรูปแบบต่างๆ เช่น สมุดไทยคำ สมุดข่อย โดยบริการยืม อ่าน แปล และถ่ายทอดเป็นภาษาไทย รวมทั้งจัดหมวดหมู่ และทำบัตรรายการ จัดทำคู่มือช่วยค้น และให้บริการแก่ผู้ยืม ค้นคว้า

๗. งานกิจกรรมห้องสมุด มีหน้าที่จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและความรู้ เช่น การจัดทำนิตยสาร การฉายภาพยนตร์ การบรรยายและอภิปราย ฯลฯ ตลอดจนดำเนินงาน และให้บริการทางด้านสื่อทัศนวัสดุอุปกรณ์

๘. งานไมโครฟิล์ม มีหน้าที่ถ่ายทำไมโครฟิล์มไมโครกริด และกรถ่ายสำเนาด้วยวิธีอื่น ๆ จัดเก็บรักษา และให้บริการสำเนาในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวแก่ผู้อ่าน รวมทั้งดำเนินการถ่ายเอกสาร และขยายภาพที่สำคัญต่าง ๆ เก็บไว้เพื่อบริการ เหนือกว่าระดับค้นคว้า

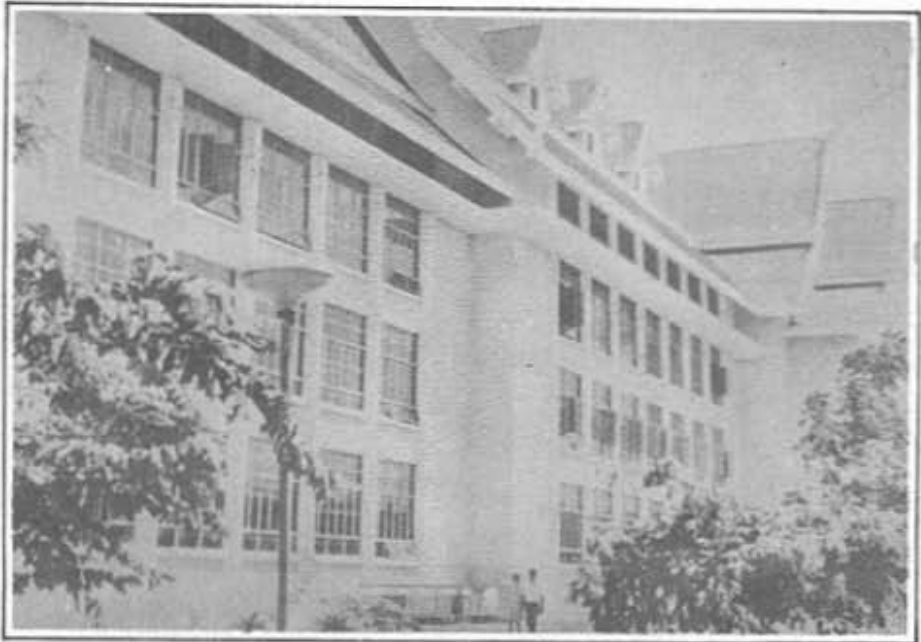
๙. งานซ่อมและบูรณะหนังสือ มีหน้าที่ในกาซ่อมแซมและบูรณะหนังสือ หรือเอกสารที่ชำรุด เย็บเล่ม เชื่อมปาก ตลอดจนควบคุมและรักษา สภาพของอุปกรณ์เครื่องมือ และเครื่องใช้ในภาควิชาซ่อมหนังสือ

หอวิชาวุธ สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นที่ตั้งของ
หอสมุดสำหรับพระนครมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๘ ปัจจุบัน เป็นที่ตั้งของของหน่วยราชการ ๓ หน่วยคือ
ศูนย์วิจัยเพื่อการวิจัยทาง สังคมศาสตร์, กองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร, และราชบัณฑิตยสถาน

หอสมุดคารังราชานุภาพ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ตั้งอยู่ภายในบริเวณเดียวกันกับ
หอวิชาวุธ หน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ถนนหน้าพระธาตุ เป็นห้องสมุดเก็บรักษาหนังสือ และ
เครื่องใช้ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ และให้บริการการอ่านแก่ ประชาชน

หอสมุคแห่งชาติ อาคาร ๑ บริเวณอ่าวสาธุกรี ถนนสามเสน ลักษณะเป็นอาคารทรงไทย สูง ๕ ชั้น มีพื้นที่ประมาณ ๑๖,๐๐๐ ตารางเมตร ก่อสร้างแล้วเสร็จและเปิดทำการเมื่อ วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๐๔

หอสมุคแห่งชาติได้ริเริ่มนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการดำเนินงาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ และปัจจุบันได้นำไมโครคอมพิวเตอร์มาใช้ด้วย

๑๐. งานหอสมุดแห่งชาติสาขา มีหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรมหอสมุดแห่งชาติสาขา เช่น การจัดหาหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่างๆ การบริการค้นหาหนังสือแก่ประชาชน ตลอดจนประสานงานกับหอสมุดแห่งชาติท่าอากาศยานนานาชาติ หอสมุดประชาชน หอสมุดมหาวิทยาลัยและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนั้น หอสมุดแห่งชาติยังดำเนินงานโครงการระหว่างประเทศอีก ๓ โครงการ คือ

๑. โครงการศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หอสมุดแห่งชาติได้ดำเนินการเป็นศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (International Serials Data System-Regional Centre for Southeast Asia หรือ ISDS-SEA) มีประเทศสมาชิกที่เป็นศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติระดับประเทศ ๕ ประเทศคือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์และประเทศไทย ศูนย์ทำหน้าที่เก็บรวบรวม และสร้างแหล่งข้อมูลวารสารด้วยคอมพิวเตอร์ โดยกำหนดหมายเลขมาตรฐานสากล ประจำวารสาร (International Standard Serial Number-ISSN) นอกจากนี้ หอสมุดแห่งชาติยังเป็นศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติ ระดับประเทศ (ISDS National Center for Thailand) ทำหน้าที่กำหนดเลขมาตรฐานประจำวารสารสากลแก่วารสารที่ตีพิมพ์ในประเทศไทย

๒. โครงการบรรณานุกรมแห่งชาติ ตั้งแต่ปี ๒๕๑๔ เป็นต้นมา หอสมุดแห่งชาติได้เริ่มโครงการบรรณานุกรมแห่งชาติด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยได้รับความร่วมมือในการใช้เครื่อง และกรรมวิธีข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ดำเนินการจัดพิมพ์บรรณานุกรมแห่งชาติ และบรรณานุกรมอื่น ๆ ออกเป็นรูปเล่ม นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กำหนดเลขหมายประจำหนังสือสากล (International Standard Book Number-ISBN) หนังสือที่ตีพิมพ์ในประเทศไทยด้วย

๓. โครงการศูนย์กลางการแลกเปลี่ยน และยืมสิ่งพิมพ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากการแลกเปลี่ยน และยืมสิ่งพิมพ์ระหว่างประเทศทั่วโลก

ซึ่งได้ดำเนินงานมาเป็นเวลามากกว่า ๓๐ ปี ตั้งแต่ปี ๒๕๒๑ เป็นต้นมา หอสมุดแห่งชาติได้เข้าร่วมโครงการศูนย์กลางการแลกเปลี่ยน และยืมสิ่งพิมพ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (National Libraries and Documentation Center of Southeast Asia Consortium หรือ NLDC-SEA Consortium) ปัจจุบันมีสำนักงานกลางอยู่ที่ประเทศอินโดนีเซีย มีจุดมุ่งหมายในการเพิ่มพูนปริมาณสิ่งพิมพ์เอกสาร และวัสดุหอสมุดให้แก่หอสมุดแห่งชาติ และหอสมุดช้ายงาน โดยเฉพาะข้อมูลจากประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งยังให้บริการจัดหาข้อมูลให้แก่หอสมุดแห่งชาติของประเทศสมาชิก โดยผ่านการแลกเปลี่ยน และยืมสิ่งพิมพ์ระหว่างประเทศและวิธีร่วมมือกันอื่น ๆ

หน้าที่ของหอสมุดแห่งชาติของไทยในปัจจุบัน

๑. เป็นศูนย์กลางของชาติในการรวบรวม และรักษามรดกทรัพย์สินทางปัญญา ตลอดจนรวมทั้งข้อมูลทางวิชาการ ศิลปกรรม และวัฒนธรรมของชาติที่ปรากฏในรูปจารึก หนังสือต้นเขียน หนังสือตัวพิมพ์ วารสาร และสื่อทัศนวัสดุต่าง ๆ

๒. เป็นผู้แทนของประเทศในการดำเนินงานและประสานงานด้านบรรณารักษศาสตร์ กับหอสมุดของประเทศต่าง ๆ ในโลกดำเนินงานทางวิชาการบรรณารักษศาสตร์เพื่อวิเคราะห์การจัดหมู่ และทำบัตรรายการ การทำบรรณานุกรม ตระขน์และงานเทคนิคอื่น เพื่อการเผยแพร่ ถ่ายทอดสมบัติทางปัญญา และวิทยาการในข้อ ๑ ทั้งที่เป็นของชาติไทย และของชาติอื่น ๆ ในโลก ให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ สำหรับพัฒนาตนเองและบ้านเมือง

๓. ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติโดยจัดแหล่งวิชาการเพื่อการศึกษาค้นคว้าเพิ่มพูนสมรรถภาพของประชากรของชาติให้สามารถ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศตามแผน หรือโครงการของรัฐบาล โดยการเลือกหาซึ่งหนังสือ และสื่อทัศนวัสดุในวิชาต่าง ๆ ให้ครบถ้วนมีคุณภาพ และมีปริมาณมากพอแก่ความต้องการของคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับ การศึกษา

และทุกอาชีพ

๔. ส่งเสริมและช่วยเหลือการค้นคว้าวิจัย ของหน่วยราชการ สถาบันการศึกษาของทางราชการ และเอกชน โดยจัดหาหนังสือเอกสาร และบรรณสารอันมีคุณค่าทางการวิจัย จัดทำคู่มือช่วยการวิจัย ถ่ายทอดตัวอักษรหนังสือภาษาโบราณ แปลสำเนาเอกสารด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยเป็นต้น

๕. จัดทำบรรณานุกรมแห่งชาติ และบรรณานุกรมอื่น ๆ เพื่อเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อารยธรรมความเจริญในด้านทรัพย์สินปัญญาของคนในชาติ และเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าวิจัย

๖. เป็นศูนย์บริการข่าวสาร และเสนอความรู้ ความเคลื่อนไหวใหม่ๆ ของวิชาสาขาก่อตั้ง ๆ

๗. ร่วมมือ และประสานงานกับห้องสมุด และสถาบันในประเทศ และนอกประเทศ เพื่อเพิ่มพูนปริมาณของหนังสือ ดำเนินการทางวิชาการ และขยายบริการของห้องสมุดให้ออกไปถึงผู้ใช้ในระดับชาติและระหว่างชาติ

๘. เป็นห้องสมุดรับฝากหนังสือสิ่งพิมพ์ขององค์การสหประชาชาติ และห้องสมุดเฉพาะ

๙. เป็นศูนย์กลางงานโครงการ ระหว่างประเทศ ตามที่ริบมอบหมายให้ดำเนินการ หรือโครงการระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับหอสมุดแห่งชาติ

๑๐. ขยายระบบการบริหาร และวิชาการ และบริการ ให้บริการในรูปหอสมุดแห่งชาติสาขาไปสู่ชนบทให้มากขึ้น ตามลำดับเพื่อการพัฒนาชนบทตามนโยบายของรัฐบาล

กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ

บรรณานุกรม

- ตำราราชอาณาจักร, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ด่านานหอพระสมุด อักษรเจริญทัศน์ ๒๔๑๒
 แม้นมาส ขวลิต ประวัติหอสมุดแห่งชาติ สีวพร ๒๕๐๙, ๑๐๒ หน้า
 หอสมุดแห่งชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน โรงพิมพ์สหประชาพาณิชย์ ๒๕๒๔, ๑๖๐ หน้า
 หอสมุดแห่งชาติ รายงานประจำปี ๒๕๒๓ ตุลาคม-กันยายน ๒๕๒๓ โรงพิมพ์สหประชาพาณิชย์ ๒๕๒๔
 ๖๕ หน้า
 หอสมุดแห่งชาติ รายงานประจำปี ๒๕๒๔-๒๕๒๖ โรงพิมพ์สหประชาพาณิชย์ ๒๕๒๗, ๑๖๘ หน้า
 The British Library : The Reference Division Collections. London, 80 p.
 Libraries in Japan. Tokyo, Japan Library Association, 1980. 48 p.
 National Library of Australia : Development of Resource Sharing Networks ,
 Networks study no. 11 International Conference of Directors of National
 Libraries on Resource Sharing in Asia and Oceania Canberra 14-18 May
 1979. 208 p.
 National Library of Australia 24th Annual report 1983-1984. Canberra, 1984.
 162 p.
 The New Encyclopaedia Britannica 1985
 Withers, F.N. Standard for library service : an international survey. Paris,
 The Unesco Press, 1974. 421 p.
 The World Book Encyclopaedia , volume 12. Chicago, World Book - Childcraft
 International, Inc., 1982. 470 p.